

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-116>

УДК 658:65.012.8:339

ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

THE PRINCIPLES OF CREATING AN ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM FOR THE MANAGEMENT OF SECURITY ACTIVITIES OF A COMMERCIAL ENTERPRISE

Равлінко Зоряна Петрівна

кандидат юридичних наук, докторант,
Львівський державний університет внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8380-6912>

Ravlinko Zoryana

Lviv State University of Internal Affairs

Поточна дія короткотермінового фактору у вигляді військових дій та довготривалого, що реалізується через збільшення частки електронної торгівлі, має суттєвий вплив на функціонування кожного торговельного підприємства. Вживання в значній мірі визначається спроможністю провадити безпекову діяльність, що неможливо без чіткої організації й ресурсного забезпечення. Обґрунтовано, що створення й підтримання дієвості організаційно-економічного механізму дає змогу вибудувати чітку організаційну ієрархію в розробленні й виконанні безпекових заходів, що у поєднанні з економічними методами забезпечує результативність керуючого впливу на внутрішні та зовнішні об'єкти безпеки. Розглянуто етапність побудови організаційно-економічного механізму управління безпековою діяльністю торговельного підприємства із встановленням факторів, вимог, принципів та функцій на стадії проектування. Стадія формування дозволяє врахувати спеціалізацію та специфіку здійснення торговельної діяльності, а стадія функціонування – процедуру застосування найбільш доцільних на певний момент часу методів, способів, форм та інструментів.

Ключові слова: безпекова діяльність, торговельне підприємство, організаційно-економічний механізм, суб'єкт безпеки, загроза.

The current action of a short-term factor in the form of military actions and a long-term one, which is realized due to the increase in the share of electronic commerce, has a significant impact on the functioning of every commercial enterprise. Survival is largely determined by the ability to conduct security activities, which is impossible without clear organization and resource provision. The study is aimed at the study of the existing development regarding the nature of the organizational and economic mechanism, followed by the justification of the author's position regarding the construction and effective application of this type of economic mechanism as a component of the security management system of the trading enterprise. In order to form the theoretical foundations of building an organizational and economic mechanism for managing the security activities of a trading enterprise, the following methods were applied: induction and deduction, comparison and systematization – in the study of the essential characteristics of the term "organizational and economic mechanism"; synthesis and analysis – to clarify the parameters of the organizational and economic mechanism as a component of the security activity management system of the enterprise; morphological analysis – to consider the phasing of construction and ensuring the effectiveness of the organizational and economic mechanism for managing the security activities of a trading enterprise; graphic – for visual representation of theoretical and methodical material; abstract-logical – for theoretical generalizations and research conclusions. It is proposed to consider the organizational and economic mechanism of managing the security activities of a trading enterprise as a combination on a permanent basis of a set of methods, methods, forms and tools relevant at a certain point in time in order to influence the organizational and economic component of the system of managing the security activities of a trading enterprise, in accordance with the changing trends of internal and external factors in order to maintain economic security at the level necessary for the development and realization of economic interests by preventing the occurrence, counteraction/adaptation and elimination of destabilizing factors and promoting the full use of market opportunities. It is substantiated that the creation and maintenance of the effectiveness of the organizational and economic mechanism makes it possible to build a clear organizational hierarchy in the development and implementation of security measures, which, in combination

with economic methods, ensures the effectiveness of the management influence on internal and external security objects. The stages of building an organizational and economic mechanism for managing security activities of a trade enterprise with the establishment of factors, requirements, principles and functions at the design stage are considered. The formation stage allows you to take into account the specialization and specifics of the trade activity, and the functioning stage – the procedure of applying the most appropriate methods, methods, forms and tools at a certain point in time.

Key words: security activity, trade enterprise, organizational and economic mechanism, security subject, threat.

Постановка проблеми. Торгівля, як вид економічної діяльності, відзначаючись високою динамікою у взаємовідносинах із суб'єктам зовнішнього середовища, вимагає врахування не лише поточної кон'юнктури, але бачення короткострокових та більш віддалених в часі змін у попиті споживачів й активності конкурентів, потребує відгуку на потреби клієнтів та їх формування на основі аргументованого доведення варіантів задоволення, уникаючи нав'язливої реклами. Посилення тенденцій на цифровізацію, що забезпечує швидкий прогрес електронної торгівлі, руйнує географічні межі у взаємодії із постачальниками та споживачами, але й посилює конкуренцію через зниження порогу входу на ринок все нових учасників при суттєвості впливу таких факторів як COVID-19 та військові дії. Відтак поточна турбулентність в діяльності торговельних підприємств обумовлює необхідність провадження безпекової діяльності, поєднуючи чіткість структуризації завдань із делегуванням функцій персоналу лінійних підрозділів задля більш ефективного використання наявного безпекового потенціалу із гнучким реагуванням на зміну безпекової ситуації. Поєднання чіткості структуризації із гнучкістю можливе у випадку формування й постійного покращення такої складової системи управління безпековою діяльністю торговельного підприємства як організаційно-економічний механізм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти створення й ефективного застосування організаційно-економічного механізму на рівні підприємства розглядаються в публікаціях таких науковців як В. Гудак [3], О. Джур [1], Г. Козаченко [2], Ю. Овсюченко [4], М. Пархомець [3], Т. Полозова [4], С. Савіна [5], О. Тридід [6] та інші. В публікаціях названих та інших науковців розглядається структуризація такого механізму та визначаються окремі параметри, що пов'язані із специфікою економічної діяльності підприємства.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні питання покращення результативності безпекової

діяльності не надавалася належна увага, що ускладнює підтримання необхідного для продовження функціонування кожного підприємства рівня безпеки.

Формування цілей статті. Дослідження спрямовано на вивчення існуючого доробку стосовно природи організаційно-економічного механізму з наступним обґрунтуванням авторської позиції щодо побудови та результативного застосування такого типу господарського механізму як складової системи управління безпековою діяльністю торговельного підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі пізнання змісту організаційно-економічного механізму ми звузили масштаб дослідження на підставі розгляду лише тих розвідок, що стосуються мікрорівня. Попри такий крок, виявлено надзвичайно багато певним чином відмінних поглядів. Відтак здійснена систематизація дала змогу виділити ключові підходи, домінуючі аспекти яких будуть нами застосовані для цілей обґрунтування суті організаційно-економічного механізму управління безпековою діяльністю торговельного підприємства.

Управлінські аспекти переважають в значній кількості трактувань, серед яких нас зацікавила думка Г. Козаченко через її тлумачення такого механізму як «...інструменту управління, що являє собою сукупність управлінських елементів та способів їхньої організаційно, інформаційної, мотиваційної та правової підтримки, шляхом використання яких з урахуванням особливостей діяльності підприємства забезпечується досягнення мети» [2, с. 107–109]. Можна виділити кілька наступних відмінностей такого підходу: по-перше, не розглядаються дві базові складові, а йдеться про цілісне формування управлінських елементів; по-друге, визначаються умови ефективного застосування такого інструменту, які повинні бути попередньо створені й систематично покращуватися; по-третє, вказується на необхідність врахування специфіки фінансово-господарської діяльності підприємства, тобто такий механізм не може бути шаблонний, а створений в індивідуальному порядку.

В межах елементного підходу дослідники концентрують увагу на встановленні переліку елементів та вибудовування зв'язків між ними, що повинно уможливити досягнення певних життєво важливих цілей. Прикладом такого варіанту сприйняття організаційно-економічного механізму може бути визначення М. Пархомець, де йдеться про «...систему елементів організації, пошуку й мобілізації доходів та відповідних їм економічних інструментів, поєднання яких дозволяє досягти єдиної мети – надходження необхідних фінансових ресурсів для здійснення розширеного виробництва» [3, с. 21]. Бачення автора цілі в збільшенні фінансових ресурсів можна вважати дещо вузьким, але елементне поєднання з спрямованістю на більш повне використання існуючої ресурсної бази та пошуку нових можливостей заслуговує на увагу.

Функціональний підхід характеризується конкретизацією видів діяльності, реалізація яких уможливлює здійснення керуючого впливу. Наявна відмінність деталізації функціональної основи дієвості такого механізму, але певне узгодження крайніх позицій можна побачити у визначенні С. Савіної, яка дотримується думки про «...систему, до якої входять підсистеми планування і прогнозування розвитку підприємства, організації, мотивації та інформаційного забезпечення діяльності» [5, с. 163]. Прив'язка до функцій менеджменту підкреслює місце такого механізму в системі управління підприємством, фактичну його наскрізність та дотичність до усіх процесів, що вимагає ретельності у розробленні, впровадженні й підтриманні дієвості.

Відмінність процесного підходу від вище розглянутих полягає в тому, що його прихильники конкретизують сферу застосування організаційно-економічного механізму, тим самим підкреслюючи його значимість та місце в складі господарського механізму. До поширення цього підходу долучилися Т. Полозова та Ю. Овсюченко, які наполягають на необхідності сприйняття такого механізму як такого, що представлений «...організаційними, фінансовими і економічними методами, способами, формами, інструментами і важелями, які допомагають регулювати організаційно-технічні, виробничо-технологічні, фінансово-економічні процеси та відносини для забезпечення ефективності кінцевих результатів діяльності підприємства» [4, с. 64]. Запропонований перелік процесів не є повний, зокрема відсутні такі, що пов'язані із безпековою діяльністю. Попри це такий ракурс роз-

гляду є підставою для поглиблення структуризації самого організаційно-економічного механізму та необхідності цілісного бачення усіх внутрішніх процесів та зміни динаміки у взаємодії із контрагентами.

Попередньо нами підкреслювалася необхідність сприйняття кожного механізму в межах ієрархічного впорядкування та відомих типів як системи. Частина дослідників ставлять особливий наголос на цьому моменті. Так, О. Джур під організаційно-економічним механізмом розуміє «...систему дій суб'єкта управління, керівництва підприємства, на об'єкт управління з метою переходу цього об'єкта в бажаний стан за допомогою розвитку параметрів процесу об'єкта» [1, с. 292]. В умовах високої динаміки визначальних факторів дієвість, на відміну від пасивності, може сприяти стабілізації ситуації в кожному короткостроковому моменті часу. Перехід до бажаного стану вимагає попереднього з'ясування та визначення усіх ризиків з ціллю їх мінімізації. Ця ж активність дає змогу здобути першість у використанні нових можливостей, що забезпечує більш швидке досягнення поставлених цілей, а відтак покращення конкурентної позиції.

Якщо розглянуті вище підходи можна вважати як такі, що утвердилися, то останній нами виділений – холистичний – відображає зміну парадигми управління підприємством, коли базовою є гнучкість, виходячи із постійного відстеження вагомості впливу усіх факторів. З'єднання воєдино усіх фрагментів внутрішніх процесів та динаміки середовища функціонування покликано створити та постійно оновлювати цілісну картину діяльності, що і відповідає базовим постулатам холіцизму. Ознаки приналежності до такого підходу має визначення авторства О. Тридіда, де організаційно-економічний механізм розглядається як «...результат дії системи внутрішніх і зовнішніх чинників функціонування та розвитку підприємства, в якому відображається складна система різноманітних економічних відносин» [6, с. 56]. Такий підхід створює передумови максимальної гнучкості в управлінні, послуговуючись організаційно-економічним механізмом через можливість відстеження зміни впливу усіх основних факторів на усіх етапах, тобто від планування і до внесення змін на підставі зворотного зв'язку від керованої підсистеми.

Вважаємо, що кожен з критично розглянутих вище підходів додає важливий параметр для сучасного розуміння місця і ролі організа-

ційно-економічного механізму, що конкретизовано графічно на рис. 1.

Питання організаційно-економічного механізму управління безпековою діяльністю підприємств окремих видів економічної діяльності загалом розглядається дотично, що є підставою, на основі раніше послідовно викладених міркувань щодо механізму та його типізації, запропонувати авторське бачення. Відтак такий механізм можна вважати поєднанням на постійній основі комплексу актуальних на певний момент часу методів, способів, форм та інструментів задля здійснення впливу на організаційну і економічну складову системи управління безпековою діяльністю торговельного підприємства, у відповідності до тенденцій зміни внутрішніх і зовнішніх факторів з метою підтримання економічної безпеки на необхідному для розвитку й реалізації економічних інтересів рівні завдяки недопущенню виникнення, протидії/адаптації й ліквідації дестабілізуючих факторів та сприянню повному використанню ринкових можливостей. Певна ємність запропонованого визначення стала наслідком необхідності поєднання авторського сприйняття безпекової діяльності загалом та основних параметрів, що вибудовують основу функціональ-

ності організаційно-економічного механізму. Відмінністю авторського підходу полягає і в чіткості цільової орієнтації, де має місце дієвість стосовно загрози як підстави зміни рівня економічної безпеки, так і можливостей, першість у використанні яких забезпечує кращі конкурентні позиції.

З метою практичної реалізації авторського бачення суті організаційно-економічного механізму було визначено засади створення й застосування такого в умовах торговельного підприємства (рис. 2).

Перша стадія демонструє неможливість застосування уніфікованого підходу в умовах кожного торговельного підприємства. Перевага повинна надаватися не шаблонності, а індивідуальності у підборі складовим такого механізму. Окрім цього наявний акцент на динамічності змін під впливом факторів та вимог, що повинно забезпечити високу результативність управління безпековою діяльністю торговельних підприємств. Стадія формування передбачає здійснення комплексу підготовчих дій виходячи із специфіки господарської діяльності певного торговельного підприємства, поточного рівня економічної безпеки та стратегічних орієнтирів розвитку. Стадія функціонування визначає загальні

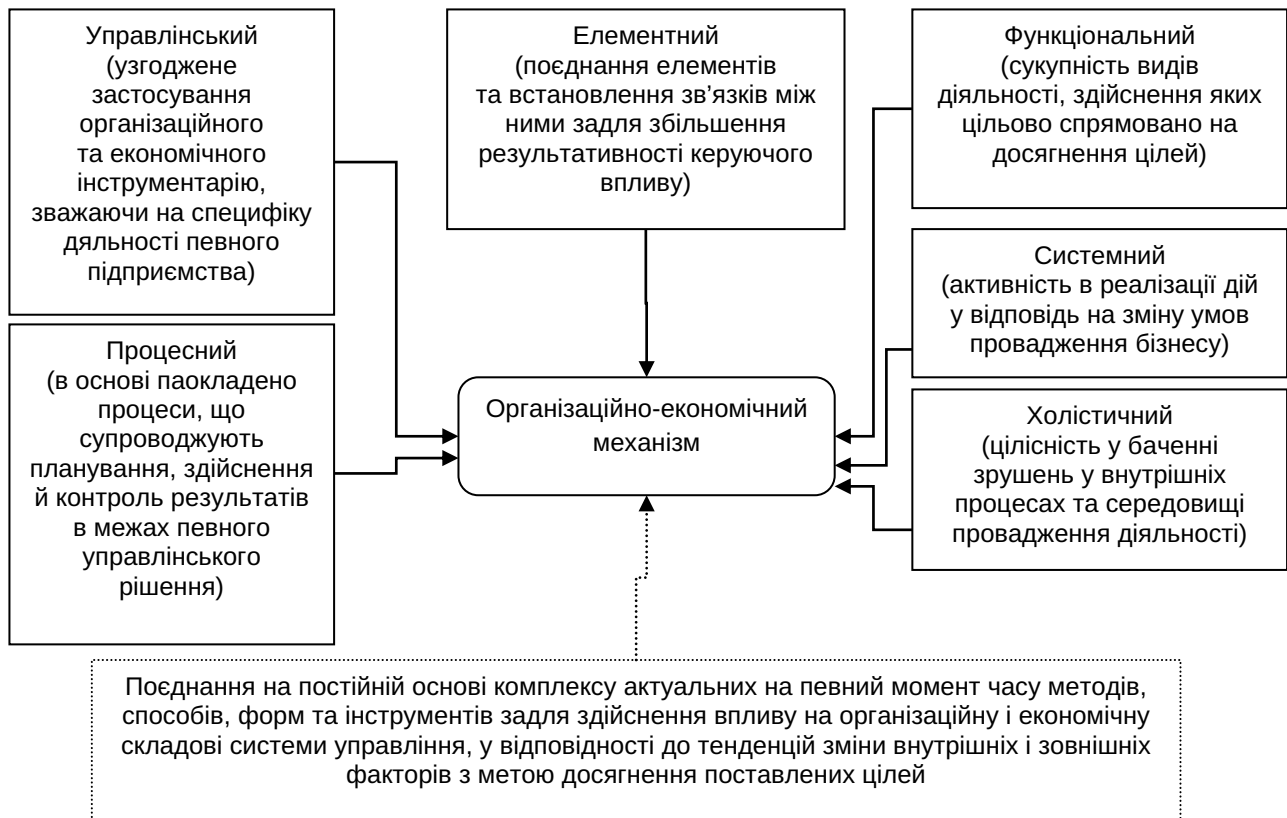

Рис. 1. Змістове наповнення терміну «організаційно-економічний механізм», авторська позиція виділена

Рис. 2. Побудова та забезпечення дієвості організаційно-економічного механізму управління безпековою діяльністю торговельного підприємства

Джерело: розроблено автором

параметри здійснення управлінського впливу на підставі розроблення й виконання управлінських рішень, сукупність яких забезпечує здійснення необхідних безпекових заходів.

Висновки. Діяльність торговельного підприємства відмінна рядом специфічних моментів, які безпосередньо впливають і на активність суб'єктів безпеки. Військові дії на території країни посилюють динамізм перебігу подій, що вимагає консолідації зусиль усіх працівників та пошуку можливостей, що виникають за рахунок посилення взаємодії із зовнішніми суб'єктами безпеки.

Застосування інструментарію в межах організаційно-економічного механізму формує необхідне підґрунтя для необхідної результативності у виконанні безпекових заходів. Важливим кроком стало обґрунтування змісту такого механізму, розгляд етапності його побудови та застосування. Подальші дослідження доцільно спрямувати на уточнення параметрів базових двох складових, тобто організаційної та економічної, для консолідованого застосування найбільш доцільних на певний момент часу методів, способів, форм та інструментів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Джур О. Є. Удосконалення організаційно-економічного механізму управління підприємства космічної галузі. *Вісник ЖДТУ*. 2012. № 4 (62). С. 290–295.
2. Козаченко Г. В. Організаційно-економічний механізм як інструмент управління підприємством. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. 2003. № 11. С. 107–111.
3. Пархомець М. К., Гудак В. В. Організаційно-економічний механізм забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств: теорія, методика, практика: монографія. Тернопіль: Тернопільський національний економічний ун-т, 2014. 256 с.
4. Полозова Т. В., Овсученко Ю. В. Сутність організаційно-економічного механізму функціонування підприємств промисловості. *Вісник МСУ. Економічні науки*. 2005. № 1–2. С. 63–65.
5. Савіна С. С. Організаційно-економічний механізм управління підприємством молочної промисловості. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки*. 2012. № 3 (69). С. 162–167.
6. Тридід О. М. Організаційно-економічний механізм стратегічного розвитку підприємства: монографія. Харків. : Вид-во ХДЕУ, 2002. 364 с.

REFERENCES:

1. Dzhur O. Ye. (2012) Udoskonalennia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu upravlinnia pidpriemstva kosmichnoi haluzi [Improvement of the organizational and economic management mechanism of the space industry enterprise]. *Visnyk ZhDTU* [Bulletin of ZHTU], no. 4 (62), pp. 290–295.
2. Kozachenko H. V. (2003) Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizm yak instrument upravlinnia pidpriemstvom [Organizational and economic mechanism as an enterprise management tool]. *Ekonomika. Menedzhment. Pidpriemnytstvo* [Economy. Management. Entrepreneurship], no. 11, pp. 107–111.
3. Parkhomets M. K., Hudak V. V. (2014) *Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizm zabezpechennia dokhidnosti silskohospodarskykh pidpriemstv: teoriia, metodyka, praktyka* [Organizational and economic mechanism of ensuring the profitability of agricultural enterprises: theory, methodology, practice]. Ternopil: Ternopil'skyi natsionalnyi ekonomichnyi un-t. 256 p. (in Ukrainian)
4. Polozova T. V., Ovsuchenko Yu. V. (2005) Sutnist orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu funktsionuvannia pidpriemstv promyslovosti [The essence of the organizational and economic mechanism of the functioning of industrial enterprises]. *Visnyk MSU* [Bulletin of the Moscow State University], no. 1–2, pp. 63–65.
5. Savina S. S. (2012) Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizm upravlinnia pidpriemstvom molochnoi promyslovosti [Organizational and economic management mechanism of a dairy industry enterprise]. *Zbirnyk naukovykh prats VNAU* [Collection of Scientific Works of VNAU], no. 3 (69), pp. 162–167.
6. Trydid O. M. (2002) *Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizm stratehichnoho rozvytku pidpriemstva* [Organizational and economic mechanism of strategic development of the enterprise]. Kharkiv. : Vyd-vo KhDEU. 364 p. (in Ukrainian)